

UOT: 479.24; 001.89; 347.77

HƏSƏN MƏMMƏDOV

AZƏRBAYCANDA SAHİBKARLIĞIN İNNOVASIYA YÖNÜMLÜ
İNKİŞAFINDA İNNOVASIYA SİSTEMİNİN ROLU

Məqalədə globalaşma şəraitində ölkəmizdə innovasiya sistemlərinin inkişaf istiqamətləri araşdırılır. Göstərilir ki, müasir dövrdə Azərbaycan iqtisadiyyatının inkişafının təmin edilməsində bilik, texnologiya və məhsul növlərinin tətbiqinə əsaslanan innovasiyalı istehsal fəaliyyəti əsas yer tutur.

Qeyd olunur ki, elmi-texniki və innovasiya fəaliyyəti sahəsində, informasiya təminatının həyata keçirilməsində qarşıya qoyulan hədəflərə çatmaq üçün dövlət siyasəti mühüm əhəmiyyətə malikdir. Burada dövlət siyasətinin istiqamətləri müəyyən edilir.

Azərbaycanda innovasiya texnologiyalarının tətbiqi sistemini yaxşılaşdırmaq istiqamətində tövsiyələr edilir, innovasiya sistemlərinin inkişaf perspektivləri göstərilir.

Açar sözlər: *innovasiya, integrasiya, elmi-texniki informasiya, strateji inkişaf, informasiya infrastruktururu.*

Sahibkarlıq dedikdə, mülkiyyət formasından asılı olmayaraq mənfiyyət əldə etmək və ictimai tələbatı ödəmək məqsədi ilə, riskləri nəzərə almaqla, məhsul istehsal edən, satan, iş görən və xidmətlər göstərən, hüquqi öhdəlikləri öz əmlak cavabdehliyi əsasında yerinə yetirən, qanunvericiliyə müvafiq qaydada yaradılan müstəqil, təşəbbüskar təsərrüfat fəaliyyəti başa düşülür.

Sahibkarlıq, mülkiyyətin mənsubiyyətinə, hüquqi vəziyyətinə, yerinə yetirdiyi funksiyalara, həcminə və yeni ideya və texnologiyaların tətbiqinə görə təsnifləşdirilir.

Yeni ideya və texnologiyaların tətbiqinə görə sahibkarlığın geniş yayılmış formaları innovasiya sahibkarlığı hesab edilir. Müasir dövrdə iqtisadiyyatın davamlı inkişafı və müasir bazar iqtisadiyyatı şəraitində inkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan ölkələrdə innovasiya sahibkarlığı geniş yayılmışdır.

Ötən illər ərzində sahibkarlıq fəaliyyətini tənzimləyən prosedura və qaydalar xeyli liberallaşdırılmış, sahibkarlığa dövlət maliyyə yardımı mexanizmi işə salınmış, ölkədə ixrac rüsumları ləğv edilmiş, idxalda rüsumların 15%-lik maksimal həddi müəyyənləşdirilmişdir. Görülmüş məqsədyönlü tədbirlər nəticəsində ölkədə mikro, kiçik və orta sahibkar subyektlərin sayı artmış, innovasiya yönümlü sahibkarlığın əsası qoyulmuşdur.

Ölkəmizdə 2019-cu ildə 271304 vahid sahibkarlıq subyektləri (mikro, kiçik və orta) fəaliyyət göstərmişdir ki, onun 47,9%-i, yəni 129989 vahidi Bakı şəhərində, 14,0%-i, yəni 37403 vahidi Aran iqtisadi rayonu ərazisində, 8,4%-i, yəni 22786 vahidi Abşeron iqtisadi rayonunda, 9,2%-i, yəni 24825 vahidi Gəncə-Qazax iqtisadi rayonu ərazisində yerləşir. Ölkə ərazisində fəaliyyət göstərən sahibkarlıq subyektləri iqtisadiyyatın bütün sahələrini əhatə edir. Müəssisələrin çox hissəsi topdan və pərakəndə satış; avtomobillərin, motosikletlərin təmiri; kənd təsərrüfatı, meşə təsərrüfatı və balıqçılıq; tikinti; emal sənayesi; peşə, elmi və texniki fəaliyyət sahələrində fəaliyyət göstərmişdir.

Ötən illər ərzində sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan fiziki şəxslərin sayı dinamik şəkildə artmaqda davam etmişdir. Fərdi sahibkarların əsas hissəsi ticarət, nəqliyyat, xidmət və kənd təsərrüfatı sahələrində fəaliyyət göstərmişdir [7].

Ölkəmizdə sahibkarlığın innovasiya yönümlü inkişafını stimullaşdırmaq üçün innova-

siya infrastrukturalarının: -sənaye parklarının, sənaye məhəllələrinin və texnologiyalar parklarının yaradılması diqqətdə saxlanılır. Bu məqsədlə, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin müvafiq tapşırıqlarına əsasən Sumqayıt Kimya Sənaye Parkı, Bakı şəhərində Balaxanı Sənaye Parkı və Sumqayıt şəhərində Yüksək Texnologiyalar Parkı və s. yaradılmışdır [5].

Balaxanı Sənaye, Sumqayıt Kimya-Sənaye və Sumqayıt Yüksək Texnologiyalar parklarının yaradılması xarici və yerli investorların cəlb olunmasına, müasir texnologiyalardan istifadə etməklə rəqabətqabiliyyətli və ixrac yönümlü məhsul istehsalının artırılmasına və yeni iş yerlərinin açılmasına, ümumilikdə sahibkarlığın innovasiya yönümlü inkişafına müsbət təsir göstərəcəkdir [6].

Müasir istehsal infrastrukturuna malik sənaye parkının yaradılması ölkədə sənaye sahələrinin inkişafının, ölkə iqtisadiyyatının tarazlı inkişafının təmin edilməsini, habelə istehsal sahələrinin və onun innovasiya istiqamətinin inkişafını nəzərdə tutan dövlət siyasətinin reallaşdırılmasına yönəldilmişdir. Sənaye parklarının yaradılması, həmçinin, ölkənin qeyri-neft sektorunun davamlı inkişafı, ölkə iqtisadiyyatının ixrac qabiliyyətinin, eləcə də rəqabətqabiliyyətli, idxalı əvəz edən məhsulların istehsalının artırılması, ətraf rayonlarda məşğulluğun təmini, investisiyaların və müasir texnologiyaların cəlb edilməsi kimi öncül vəzifələrin yerinə yetirilməsi baxımından xüsusilə əhəmiyyətlidir. Bu istiqamətdə işlər davam etdirilmiş, beynəlxalq təcrübə daim öyrənilmiş və müvafiq normativ-hüquqi sənədlər hazırlanmışdır.

Ölkədə sənaye parklarının yaradılması bir sıra dövlət proqramlarında, o cümlədən Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2014-cü il 26 dekabr tarixli 964 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasında sənayenin inkişafına dair 2015-2020-ci illər üçün Dövlət Proqramı”nda nəzərdə tutulmuşdur.

Bununla bağlı, xarici ölkələrin bu sahədəki müsbət təcrübəsinin ölkəmizdə tətbiqi istiqamətində ardıcıl tədbirlər həyata keçirilmişdir. Həmçinin BMT-nin Sənaye İnkişafı Təşkilatının (UNIDO), Türkiyənin Türk Əməkdaşlıq və İnkişaf İdarəsinin (TİKA) ekspertlərinin tövsiyələri nəzərə alınmaqla bu sahədə müvafiq təkliflər hazırlanmış, bir sıra ardıcıl tədbirlər həyata keçirilmişdir. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2013-cü il 24 aprel tarixli 865 nömrəli Fərmanı ilə “Sənaye parkları haqqında Nümunəvi Əsasnamə” təsdiq edilmişdir. Qeyd olunan Fərmanla müəyyən edilmişdir ki, sənaye parkı – sahibkarlıq fəaliyyətinin həyata keçirilməsi üçün zəruri infraqurum və idarəetmə qurumlarına malik olan, müasir texnologiyaların tətbiqi yolu ilə rəqabət qabiliyyətli məhsul istehsalı və xidmət göstərilməsi məqsədləri üçün istifadə edilən, sahibkarların səmərəli fəaliyyətinə və inkişafına kömək edən ərazidir.

Sənaye parkının yaradılmasının məqsədləri aşağıdakılardır:

– innovativ və yüksək texnologiyalar əsasında rəqabətqabiliyyətli sənaye istehsalının inkişafı, xidmətlərin göstərilməsi üçün münbit şəraitin yaradılması və bu sahədə sahibkarlığın dəstəklənməsi;

– iqtisadiyyatın, o cümlədən qeyri-neft sektorunun davamlı inkişafının təmin edilməsi;

– ölkənin yerli və xarici investisiyalar üçün əlverişliliyinin artırılması;

– əmək qabiliyyətli əhəlinin istehsal sahəsində məşğulluğunun artırılması [6].

Qanunvericiliyə uyğun olaraq, sənaye parklarında aşağıdakı stimullaşdırıcı tədbirlər tətbiq olunur:

– vergi və gömrük sahəsində stimullaşdırıcı tədbirlər;

– sənaye parkının infraqurumla təmin edilməsi;

– torpaq sahəsinin icarə haqqının aşağı həddində müəyyən edilməsi;

– inzibati proseduraların sadələşdirilməsi;

– sahibkarlıq fəaliyyətinin səmərəli həyata keçirilməsi üçün xidmətlərin təşkili [5].

Eyni zamanda, sənaye parklarının yaradılması ölkədə innovativ və yüksək texnologiyalar əsasında rəqabət qabiliyyətli sənaye istehsalının inkişafı üçün münbit şərait yaratmaq, bu sahədə sahibkarlığı dəstəkləmək, qeyri-neft sektorunun davamlı inkişafını təmin etmək və əhalinin istehsal sahəsində məşğulluğunu artırmaq məqsədi daşıyır [5].

Bazar iqtisadiyyatı sisteminin tətbiq olunduğu inkişaf etmiş ölkələrdə elmi-texniki inkişafın əsasında həmin ölkələrdə fəaliyyət göstərən innovasiya sahibkarlığının formalaşması dayanır. İnnovasiya sahibkarlığı dedikdə, dünyanın qabaqcıl ölkələrində elmi-texniki tərəqqinin nailiyyətləri əsasında yaradılan yeni, müasir tipli texnologiyaların mənimsənilməsi və istehsalata tətbiqi əsasında, tələbata uyğun, rəqabətə davamlı yeni məhsul istehsal edən sahibkarlıq fəaliyyəti başa düşülür. İnnovasiya fəaliyyətini mükəmməl həyata keçirmək üçün elmi-texniki informasiya resurslarını formalaşdırmaq və ondan səmərəli istifadə etmək mühüm əhəmiyyətə malikdir [4].

Göründüyü kimi innovasiya sahibkarlığı elmi-texniki inkişafa təsir etdiyi kimi, elmi-texniki tərəqqinin nailiyyətləri də öz növbəsində innovasiya sahibkarlığının formalaşması və inkişafına əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərir. İnnovasiya sahibkarlığı iqtisadi fəaliyyət sahəsi kimi elmi-texniki tərəqqinin nailiyyətlərinin istehsalata tətbiqi mexanizmini reallaşdırır.

İnnovasiya fəaliyyəti mürəkkəb proses olmaqla, avadanlıq, maşın-mexanizm, istehsalat qurğuları, əmək cisimləri, istehsalın təşkili mexanizmlərinin, eləcə də idarəetmə prosesinin mütərəqqi texnologiya və elmi-texniki yenilikləri tətbiq etməklə təkmilləşdirilməsi prosesidir.

Yenilikçi mütərəqqi texnologiyaların, təkmilləşmiş maşın və mexanizmlərin istehsal sahələrinə tətbiqi müəssisələrdə yeni rəqabət qabiliyyətli məhsul istehsalına gətirib çıxarır ki, bu da innovasiya sahibkarlığının fəaliyyəti ilə birbaşa bağlıdır. Azərbaycanda və keçid iqtisadiyyatı dövrünü yaşayan digər ölkələrdə bazar iqtisadiyyatını inkişaf etdirmək üçün innovasiya sahibkarlığının rolu əvəzənilməzdir. Çünki bu ölkələrdə istehsal imkanları, məhsulun keyfiyyəti digər ölkələrlə müqayisədə çox aşağıdır. Bu ölkələrin istehsal etdikləri məhsullar dünya bazarında rəqabətə dözmür, hətta bu məhsullar dünya bazarı üçün yararlı deyildir. İnsanların yaradıcılıq potensiallarından istifadə etmək məqsədilə innovasiya sahibkarlığının inkişafı və ona dövlətin yaxından köməyi vacibdir. Eyni zamanda ölkədə innovasiya sahibkarlığını inkişaf etdirib, qabaqcıl ölkələr səviyyəsinə çatdırmaq üçün mükəmməl innovasiya sistemlərinin yaradılmasına ehtiyac vardır.

Qloballaşma şəraitində ölkəmizdə innovasiya sistemlərinin inkişaf istiqamətləri Avropada gedən proseslərə inteqrasiya olunmaqla müəyyənləşdirilir.

Müasir dövrdə Azərbaycan iqtisadiyyatının inkişafının təmin edilməsində bilik, texnologiya və məhsul növlərinin tətbiqinə əsaslanan innovasiyalı istehsal fəaliyyəti əsas yer tutur.

Elmi-texniki informasiya (ETİ) resurslarının formalaşması və səmərəli istifadəsinin əsas məqsədi onların dünya informasiyasına inteqrasiyası, informasiya məhsul və xidmətləri bazasının yaradılmasıdır, əsas funksiyalarından biri isə elmi, elmi-texniki və innovasiya fəaliyyəti sahəsində, informasiya təminatı sahəsində dövlət siyasətinin həyata keçirilməsidir [3].

Elmi-texniki və innovasiya fəaliyyəti sahəsində, informasiya təminatının həyata keçirilməsində qarşıya qoyulan hədəflərə çatmaq üçün dövlət siyasəti aşağıdakı bir sıra məsələlərin həllini zəruri edir:

– Ölkəmizdə innovasiya sistemləri fəaliyyətinin perspektivli inkişafını təmin etmək üçün ilk növbədə elm və texnika sahəsində informasiya resurslarının və informasiya infrastrukturalarının səmərəli fəaliyyətinin optimallaşdırılması;

– Elm və texnika sahəsində mövcud olan relevant informasiyaların toplanılması, emalı və ötürülməsi xidmətlərinin hazırlanması və həyata keçirilməsinin təkmilləşdirilməsi;

– Elm və texnika sahəsində yaranan yeni texniki informasiyalardan səmərəli istifadə məqsədi ilə asan idarə olunan, modernləşdirilmiş şəbəkə texnologiyalarının yaradılması və istehsalə tətbiqi;

– ETİ-nin (elmi-texniki informasiya) istifadəçilərinin və bu sahədə fəaliyyət göstərən mütəxəssislərin bilik və bacarıqlarının, intellektual səviyyələrinin, informasiya ilə işləmək mədəniyyət və qabiliyyətlərinin artırılması;

– İstehsalə yeni texnologiyaların mükəmməl tətbiqi məqsədi ilə ayrılmış fondların həcmnin artırılması üçün müvafiq tədbirlərin görülməsi;

Ölkəmizdə innovasiya sistemlərinin yaradılması və inkişafını təmin etmək məqsədilə Azərbaycanda dövlət səviyyəsində aşağıdakı bir sıra islahatlar artıq həyata keçirilmişdir.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin bu istiqamətdə qəbul etdiyi Dövlət Proqramları və sərəncamlar, xüsusi ilə əhəmiyyətlidir. “Azərbaycan Respublikasının Məşğulluq Strategiyasının həyata keçirilməsi üzrə Dövlət Proqramı”na (2007-2010) əsasən, ölkədə makroiqtisadi siyasətin və sahibkarlığın inkişafı məqsədilə “...elmtutumlu sahələrin inkişafı ilə bağlı xarici ölkələrin qabaqcıl texnologiya və innovasiyalarının öyrənilməsi və bu sahədə məlumat bazasının yaradılması...” [1];

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 10 aprel 2008-ci il tarixli “Azərbaycan elmində islahatların aparılması ilə bağlı Dövlət Komissiyasının yaradılması haqqında” sərəncamında isə mövcud vəziyyət ölkənin inkişafının üstün istiqamətlərindən olan elm sahəsində ən qısa zamanda islahatların aparılması və bununla əlaqədar bir çox vəzifələrin təxirə salınmadan sürətlə öz həllini tapması zərurəti olduğunu bir daha təsdiqləmişdir [2].

Bu sərəncamlar ölkəmizin son illər beynəlxalq aləmdə fəaliyyət sahəsini genişləndirmiş, dövlətlərarası elmi-texniki informasiya məkanına çıxışını təmin etmişdir.

Respublikanın elmi-texniki informasiyaya tələbatını təmin etmək üçün dövlət daxilində informasiya məhsul və xidmətləri bazarını təşkil etmək, xarici informasiya bazarına çıxmaq əsas şərt hesab edilir. Bunun üçün isə elmtutumlu məhsulların, xidmətlərin innovasiya texnologiyalarının kataloqlarını nəfis formada hazırlamağa və bülletenlərini çap etdirməyə ehtiyac vardır.

Ölkəmizdə bir çox sahələr üzrə informasiya sistemləri yaradılmış və yaradılmaqdadır. Respublikada innovasiya layihələri və sorğular üzrə məlumatlar müxtəlif vaxtlarda yığılmış və mütəmadi olaraq yığılmaqdadır. Toplanmış informasiyalar aktuallaşdırılmalı və beynəlxalq tələblərə cavab verəcək səviyyədə kataloqlarda yığılmalıdır.

Azərbaycanda innovasiya texnologiyalarının tətbiqi sistemini yaxşılaşdırmaq, elm sahələrinin inkişafı ilə bağlı xarici ölkələrin qabaqcıl innovasiya texnologiyalarının öyrənilməsi və bu sahədə məlumat bazalarının yaradılması sahəsində görülən işlərin səmərəliliyini artırmaq məqsədi ilə əsas vəzifələr aşağıdakılardan ibarət olmalıdır:

– İnkişaf etmiş dünya ölkələrinin müasir texnoloji proseslərində baş verən mütərəqqi dəyişiklikləri araşdıran, yeni elm sahəsi kimi formalaşan innovasiya texnologiyaları bilgilərinin öyrənilməsi, ölkənin istehsal və digər elmi-texniki sahələrində faydalanması istiqamətlərinə yönəltmək;

– Strateji inkişaf məqsədi ilə qabaqcıl ölkələrin inkişaf istiqamətlərinin prioritetlərini öyrənmək, elmi əsaslar, qabaqcıl texnologiya və innovasiyalar prosesinin nəzəri problemlərini öyrənmək, respublikada innovasiyanın nəzəri təlimini hazırlamaq və bu sahədə məlumat

bazası yaratmaq, ölkələr arası innovasiya şəbəkələrinin yaradılması və onların qabaqcıl texnologiyalarını mənimsəyib, ölkəmizdə istifadəyə yönəltmək;

– Ölkəmizdə geniş istifadə məqsədi ilə elmi-texniki informasiya üzrə müxtəlif innovativ təsnifat cədvəlləri tərtib etmək;

– Ölkəmizdə elmi-texniki inkişaf şəbəkələrinin bazası əsasında innovasiya sistemi şəbəkəsinin yaradılması, respublikada innovasiya layihələri, elmi kadr potensialı, elmi-tədqiqat işlərinin təhlili və proqnozlaşdırılması və marketinqin aparılması, müxtəlif elmi sahələr üzrə ümumiləşdirilmiş fondlar yaratmaq;

– Elmi müəssisələrdə aparılan elmi-tədqiqat işlərinin bir qisminin innovativ texnologiyalar istiqamətinə yönəltmək, sifarişlər əsasında tədqiqatları aparıb, nəticələrini tətbiq etmək;

– Respublikada və xaricdə elm və innovasiya nailiyyətlərinə həsr edilmiş dövrü elmi-praktiki jurnalın nəşrində elmi-innovasiya yönümlü tədqiqatlarla iştirak etmək;

– Respublikada informasiya və innovasiya sahəsində yüksək ixtisaslı kadr hazırlığını təmin etmək məqsədi ilə tədris-texniki kursları təşkil etmək;

– Xarici ölkələrin elm ocaqları ilə razılaşma əsasında elmi-texniki tərəqqinin nailiyyətləri ilə bağlı müxtəlif növ informasiya mübadiləsinin aparılmasını təmin etmək;

Azərbaycanda perspektivli innovasiya sisteminin inkişafı məqsədi ilə, eyni zamanda, dünya təcrübəsində mövcud olan normativ hüquqi və metodoloji baza öyrənilməli və təhlil edilməlidir. İnformasiya mübadiləsini aparmaq üçün ölkəmizdə elmi-texniki informasiya mənbələri üzrə tədqiqatlar aparılmalı, resurslar üzrə beynəlxalq standartlara uyğun informasiya xidmətləri bazası yaradılmalı və onun təhlükəsizliyi təmin edilməlidir.

Azərbaycanda innovasiya sisteminin perspektivli inkişafını təmin etmək üçün, yuxarıdakılarla yanaşı, bu sistemin beynəlxalq elmi-texniki informasiya resurslarına çıxışı təmin edilməlidir.

ƏDƏBİYYAT

1. “Azərbaycan Respublikasının Məşğulluq Strategiyasının həyata keçirilməsi üzrə Dövlət Proqramı (2007-2010)”.
2. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 10 aprel 2008-ci il tarixli “Azərbaycan elmində islahatların aparılması ilə bağlı Dövlət Komissiyasının yaradılması haqqında” sərəncamı.
3. Qasimov F.H., Nəcəfov Z.M. İnnovasiyalar: yaradılması, yayılması və inkişaf perspektivləri. Bakı: Elm, 2009, 416 s.
4. Məmmədov H.Ə. Sahibkar subyektlərdə infrastrukturaların innovativ yolla modernləşdirilməsi // AMEA Naxçıvan Bölməsinin Xəbərləri, 2018, № 1, s. 277-290.
5. www.economy.gov.az/article/Sənaye_parkı/21403
6. e-smb.gov.az.nav.Sənaye_Parkı
7. www.stat.gov.az.

*Naxçıvan Dövlət Universiteti .
E-mail: hasan_1961@mail.ru*

Hasan Mammadov

THE ROLE OF THE INNOVATION SYSTEM IN THE INNOVATIVE DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURSHIP IN AZERBAIJAN

The paper examines the development trends of innovation systems in our country in the context of globalization. It is noted that innovative production activities based on the application of knowledge, technology, and products play a crucial role in ensuring the development of the Azerbaijani economy in modern times.

It is noted that the state policy is essential in achieving the goals set in the field of scientific, technical, and innovation activities, the implementation of information provision. It defines the directions of state policy.

Recommendations are made to improve the application system of innovative technologies in Azerbaijan, prospects for the development of innovation systems are indicated.

Keywords: *innovation, integration, scientific and technical information, strategic development, information infrastructure.*

Гасан Мамедов

РОЛЬ ИННОВАЦИОННОЙ СИСТЕМЫ В ИННОВАЦИОННОМ РАЗВИТИИ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В АЗЕРБАЙДЖАНЕ

В статье рассматриваются тенденции развития инновационных систем в нашей стране в условиях глобализации, отмечается, что инновационная производственная деятельность, основанная на применении знаний, технологий и продуктов, играет ключевую роль в обеспечении развития экономики Азербайджана в современное время.

Отмечается, что государственная политика важна в достижении поставленных целей в области научно-технической и инновационной деятельности, реализации информационного обеспечения, определяет направления государственной политики.

Даны рекомендации по совершенствованию системы применения инновационных технологий в Азербайджане, обозначены перспективы развития инновационных систем.

Ключевые слова: *инновации, интеграция, научно-техническая информация, стратегическое развитие, информационная инфраструктура.*

(İqtisad elmləri doktoru, professor Ağarza Rüstəmov tərəfindən təqdim edilmişdir)

Daxilolma tarixi: İlkin variant 17.08.2021

Son variant 07.09.2021